

Od klementinského dědictví k Oku nad Prahou

Vlastimil Ježek

generální ředitel Národní knihovny ČR

vlastimil.jezek@nkp.cz

V posledních letech bylo v České republice postaveno několik významných knihoven a stavby či zásadní rekonstrukce dalších jsou v plném proudu. Ačkoli žádná z nich nepřitáhla takovou pozornost médií a veřejnosti (a neprobudila tolik vášnivých polemik) jako novostavba Národní knihovny ČR, která se připravuje podle vítězného soutěžního projektu Jana Kaplického a jeho ateliéru Future Systems, každá z nich je nesmírně cenná a důležitá – svědčí totiž o skutečné míře naší kulturnosti, vztahu k vědě a výzkumu i společnosti, ve které už více než patnáct let (zase) svobodně žijeme. O tom všem ale vypovídá také ona zmíněná diskuse, ve které zastánci toho či onoho (především) názoru z nejrůznějších vrstev společnosti (od některých by to člověk z povahy jimi zastávané funkce ani nečekal) až příliš často dokazují, jak různé mohou být názory na demokracii, jak neusazené je v naší zemi to, co se považuje za slušné a co ne, byť nic z toho nemusí být obsahem zákonů, vládních nařízení ani jakýchkoli jiných psaných norem.

Když jsem na podzim roku 2004 do Národní knihovny ČR nastoupil, překvapilo mne, jak hluboká a časově nepřilíživě vzdálená krize z nedostatku místa knihovně hrozí. Myslel jsem si, že stavba centrálního depozitáře v pražské Hostivaři v polovině devadesátých let minulého století tehdejší krizi řešila na mnoho let dopředu, ale ukázalo se, že k naplnění jeho kapacity dojde zhruba po patnácti letech od kolaudace. Přiznávám, že s tak velkým problémem jsem při rozhodování, zda nabídku tehdejšího ministra kultury Pavla Dostála ujmout se řízení Národní knihovny přijmu, vůbec nepočítal. Po seznámení s historickými plány, jak řešit nedostatečnou kapacitu (za nejkurióznější a zároveň velmi drahý považuji například projekt výstavby nové Národní knihovny pod úrovní současného Klementina), jsem vedení Národní knihovny, jehož složení jsem po příchodu do NK upravil jen nepatrně, navrhl rozdělit Národní knihovnu na logické základní organizační celky – Novodobé a Historické fondy se vším, co k nim náleží (od akvizice přes ochranu až po zpřístupňování fondů a související služby uživatelům), a letitý prostorový problém řešit výstavbou nové, moderní knihovny s více než padesátiletou perspektivou pro první z nich. Zapomínat bychom neměli

ani na to, že součástí projektu nové budovy je také umístění studovny a hlavního depozitáře Parlamentní knihovny, který je dnes dislokován v nevhodných prostorách užívaných rádiem RFE/RL.

Kolegyním a kolegům je třeba poděkovat za to, že se tohoto nemalého plánu nelekli, že jsme společně v řádu týdnů vypracovali příslušné investiční záměry a obhájili je na ministerstvu kultury. Že spolu se mnou do úmoru obíhali politiky i úředníky, vysvětlovali, přesvědčovali... Jen díky tomu jsme dnes v situaci, kdy samotnou stavbu nové budovy zpochybňuje málokdo, ačkoli diskuse o podobě vítězného návrhu je až překvapivě bohatá a různorodá. Ušli jsme dlouhý kus cesty, ale teprve vyhlášením výsledků mezinárodní architektonické soutěže jsme se ocitli na jejím skutečném začátku.

Dnešní Národní knihovna České republiky je neodmyslitelně spojena se svým sídlem – čili s odkazem Marie Terezie, která v barokním areálu Klementina roku 1777 svým dekretem ustavila veřejnou (!) c. k. Universitní knihovnu, čímž odstartovala její novodobé dějiny. Jakkoliv je tento komplex někdejšího kláštera a koleje rozsáhlý, v minulosti se opakovaně prokázalo, že jeho dispozice mají z hlediska knihovního využití své limity. S nedostatečnou kapacitou se ostatně v Klementinu zápasilo již v osmdesátých letech 18. století, kdy sem mířily knižní sbírky z klášterů zrušených Josefem II. Knihy se tehdy skladovaly, kde se dalo, a problém nedostatečné skladovací kapacity se během následujících let nepodařilo nikdy uspokojivě vyřešit. Za první republiky si napjatá prostorová situace vynutila v Klementinu rozsáhlé stavební úpravy podle projektu ing. arch. Ladislava Machoně. Rozsah takových úprav by byl dnes sotva možný – do barokního areálu byla vestavěna všeobecná čítárna (dnešní Hala služeb), střechu „obohatilo“ několik nových střešních vikýřů, vymykajících se zcela barokním záměrům, vnitřní části jednoho celého barokního křídla dokonce nahradil železobetonový skelet (tuto část Klementina dosud užívá Státní technická knihovna a po rekonstrukci bude určena Slovanské knihovně). Nemožnost dalšího rozvoje knihovny v rámci Klementina podobně brutálními zásahy byla v polovině devadesátých let dočasně vyřešena stavbou hostivařského depozitáře, jehož vzdálenost od historického sídla Národní knihovny, kde poskytujeme služby, provoz NK ČR komplikuje a prodražuje.

Pravděpodobně už v době výstavby depozitáře v Hostivaři bylo zřejmé, že jde o řešení pouze pro krátkodobý horizont. Pokud nebude mít Národní knihovna kolem roku 2010 k dispozici další prostory pro zpracování a ukládání nových přírůstků (a to ponecháme stranou otázku kapacity a vybavení stávajících studoven), pak její provoz neodvratně zkolabuje – to je objektivní fakt, nikoli námět do diskuse. Bezprecedentním způsobem bychom museli omezit provoz a služby veřejnosti, v důsledku tedy přestat naplňovat zákon. Nevěřím, že si právě takovou situaci přejeme zažít. A říkám to třetím rokem stále dokola a nahlas, aby nikdo nemohl tvrdit, že takové varování nezaznělo včas.

Výstavbou nové budovy je podmíněna realizace druhého investičního záměru – důkladné revitalizace Klementina, které Národní knihovna nehodlá opustit. Naopak, ve zhruba 70 % z celkové rozlohy zůstanou knihovní provozy: především úsek Historické a hudební fondy, Slovanská knihovna a Knihovnický institut. Přístřeší za nekomerčních podmínek poskytujeme už nyní Svazu českých nakladatelů a knihkupců, českému PEN klubu nebo časopisu Čtenář, po dostavbě nové budovy se najde prostor pro budovanou Knihovnu Václava Havla a pracoviště Filozofické fakulty Univerzity Karlovy.

Dnešní prohlídky rozšíříme o nejcennější a nejzajímavější části barokního areálu (zejména oba tzv. matematické sály), plánujeme zřízení moderně pojaté stálé expozice dokumentující dějiny psaného slova, odpovídajícím způsobem chceme prezentovat světový unikát – nejstarší mozartovskou sbírku na světě (mozarteum), o jejíž existenci se dnes mimo okruh odborníků mnoho neví, ačkoli je starší než známější sbírka salzburská.

Z plánovaných proměn klementinského areálu jsme ostatně už mnohé realizovali: Galerii Klementinum, rekonstrukci odborných studoven, nové bistro, klementinskou kavárnu, další kroky jsou vázány na dokončení výstavby nové knihovny.

Cesta k nové Národní knihovně, kterou jsme koncem roku 2004 započali, je od vyslovení záměru pod veřejnou kontrolou – každý z kroků je prezentován na webových stránkách NK, většina také prostřednictvím médií. Platí to o výběru místa (jednání s představiteli Prahy trvalo více než patnáct měsíců a jeho průběh zveřejňovala NK i Magistrát), o rozhodnutí uspořádat mezinárodní architektonickou soutěž podle soutěžního řádu Světové unie architektů i o sestavení mezinárodní poroty. Přípravy byly také pod kontrolou zákonodárného sboru: investičním záměrům Národní knihovny se postupně věnovaly kulturní výbor, rozpočtový výbor i plénum Poslanecké sněmovny. Pro záměr jsme postupně získali podporu čtyř ministrů kultury (z ČSSD Pavla Dostála a Vítězslava Jandáka, z ODS Martina Štěpánka a z KDU-ČSL Václava Jehličky) i Zastupitelstva hl. města Prahy, které v březnu 2006 schválilo (62 hlasy z 63 přítomných zastupitelů) usnesením č. 36/33 úplatný převod stavebních parcel na západním okraji Letné pro umístění novostavby knihovny; projekt ve svém vystoupení na zastupitelstvu i později na Knihovnickém happeningu v Praze na Letné výrazně podpořil i pražský primátor Pavel Bém. Už v tomto přípravném období byly o záměru publikovány desítky článků.

Po dosažení dohody o pozemcích jsme v květnu 2006 vyhlásili mezinárodní, otevřenou a anonymní mezinárodní architektonickou soutěž o podobu nové Národní knihovny. 2. března 2007 porota oficiálně oznámila jednomyslné (!) rozhodnutí o vítězství projektu Oko nad Prahou týmu Future Systems Jana Kaplického. Byla-li do této doby příprava projektu věcí veřejnou proto, že se Národní knihovna o pravidelné informování sama snažila, od vyhlášení výsledků soutěže se téma stalo jedním z nejdiskutovanějších v České republice.

Jakkoliv se dalo očekávat, že půjde o mediálně přitažlivou záležitost, nikdo z nás nepředpokládal, že zájem novinářů vydrží tak dlouho. Ani to, jak nevybíravě se do projektu někteří z odpůrců vítězného návrhu pustí.

Osobně pokládám za dobré znamení, že stavba nové knihovny může vzbudit tak vášnivé reakce. Jako jeden z porotců ovšem mohu s čistým svědomím prohlásit, že jury při svém rokování pečlivě probírala nejrůznější možnosti a důkladně zvažovala argumenty pro i proti. A že její výsledné jednomyslné rozhodnutí představuje syntézu knihovnických, architektonických, urbanistických i památkářských kritérií. Na probíhající diskusi mne v těchto souvislostech mrzí jen jedno: většina oponentů, jakkoliv se zaštiťují voláním po dialogu, skutečný dialog nevyhledává. Jinak by obhájčům „čistého“ panoramatu Hradčan neušlo, že do něj dávno zasahují světelné rampy stadionu a vysílač na Strahově. Kritici narušení celistvosti Letné neberou na vědomí, že pozemek knihovny odřízne výjezd ze silničního tunelu pod Letnou, na který již bylo vydáno platné stavební povolení. V úvahu je třeba brát také projekt národního fotbalového stadionu a v širším kontextu také zamýšlené oceanárium. Mezi odpůrci stavby pak prakticky zcela absentují kvalifikovaní oponenti její funkčnosti z hlediska knihovnického, ačkoli stavba je především – knihovnou.

Jan Kaplický v zajetí novinářů těsně po vyhlášení výsledků mezinárodní architektonické soutěže

Foto: Naďa Kverková

Na konci I. kola jednání poroty přijal její členy ministr kultury Martin Štěpánek (na fotografii se Zahou Hadid)

Foto: Eva Hodíková

Na práci poroty osobně dohlížel ředitel soutěžní sekce Světové unie architektů Wolfgang Tochtermann (zcela vpravo), vlevo člen poroty za UIA José Grinberg (s tlumočnicí)

Foto: Naďa Kverková

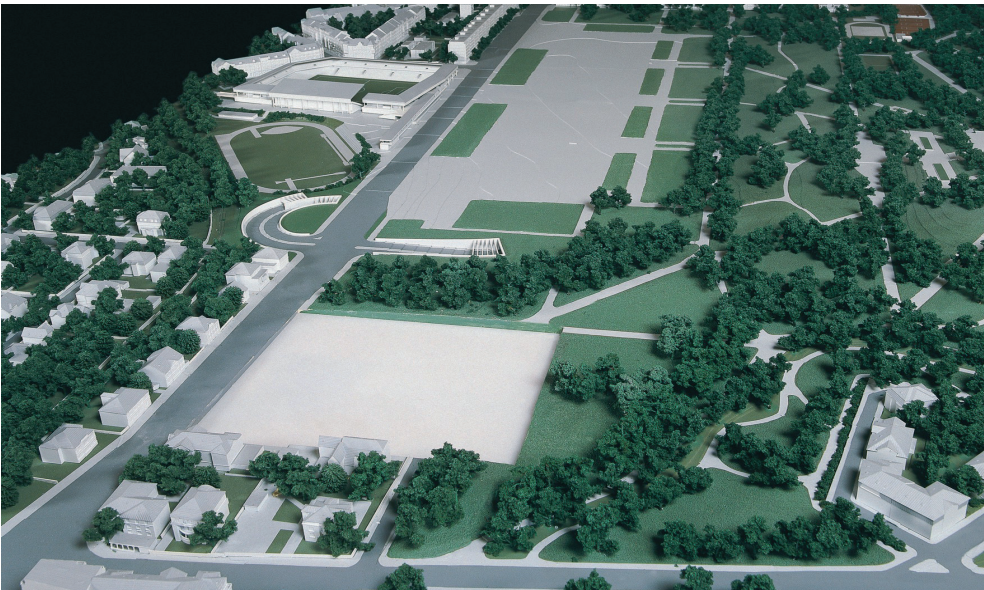

Letecký snímek pozemku, na kterém bude nová Národní knihovna stát.

Lépe než fotografie reálného stavu vystihuje budoucí podobu západního okraje Letné model v měřítku 1 : 500, který už zahrnuje významnou dopravní stavbu – tunel pod Letnou a vjezd a výjezd z něj. Na tuto stavbu již bylo vydáno platné stavební povolení.

Jeden ze základních kamenů nové Národní knihovny

Foto: Eva Hodíková

Stavbu Národní knihovny podpořil na happeningu v září 2006 také Vítězslav Jandák

Foto: Eva Hodíková

Na happeningu Národ sobě II nechyběly knihovnice v krojích. Setkání proběhlo mezi prvním a druhým kolem jednání mezinárodní poroty

Foto: Eva Hodíková

Porotci (zleva) Eva Jiříčná, Zaha Hadid, Tony McLaughlin, José Grinberg a Bohdana Stoklasová v diskusi nad jedním ze soutěžních návrhů ve druhém kole

Foto: Naďa Kverková

Po soutěži přijal Jana Kaplického český ministerský předseda Mirek Topolánek

Foto: Eva Hodíková

Porota s Wolfem Tochtermannem těsně po rozhodnutí nad modelem Letné s vítězným návrhem. Zleva: John Eisler, Tony McLaughlin, Bohdana Stoklasová, Jan Kněžínek, José Grinberg, Wolfgang Tochtermann, Irene Wiese-von Ofen, Petr Bílek, Zaha Hadid, Eva Jiříčná a Vlastimil Ježek

Foto: Naďa Kverková

Jan Kaplický uspořádal na téma vítězného projektu veřejnou přednášku v hlavním jednacím sále Senátu Parlamentu ČR

Foto: Dagmar Pavlíková

Jan Kaplický s týmem ateliéru Future Systems – těsně po vyhlášení výsledků mezinárodní architektonické soutěže

Foto: Eva Hodíková

*Parnerskou pomoc města přislíbil na knihovnickém happeningu v září 2006
pražský primátor Pavel Bém.*

Foto: Eva Hodíková

